

Muny ýazmagy köp pikir etdim

Category: Kitapcy, Medisina, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Muny ýazmagy köp pikir etdim MUNY ÝAZMAGY KÖP PIKIR ETDIM

Häzir haýsy mesele hakda köp gürrüň gozgalýar: ykdysady krizisiň döreden pensiýasy bilen güzeran dolamak meselesi... Köp kişi «çep-sag bölünişiginiň» üstünde pikir alyşmagy gereksiz hasaplap: «şumy häzirki bar aladamyz, meselämiz?» diýýär.

Hut şeýle! Meselämiz «keseli» anyklamak we mundan gutuldyrjak «dermany» gözlemek!

Meselä degişli sebäp-netije gatnaşygyny ideologiýadan üzňe pikir edip bolmaýar. Eýse, «haýsy ideologiýa»?

Adalga fransuz filosofy Antuan Destýut de Trasi tarapyndan 1796-njy ýylda «pikirler ylymy» ady bilen düşünjeleşdirildi: Halkyň akla-huşa sygmajak işlere garşy rasional pikir ulgamyny kämilleşdirmegi gazanmak...

Netijede:

Kapitalizm, sosializm, liberalizm, faşizm ýaly ideologiýalaryň gelip direýän esasy sütüni Renessans we reformalar bilen başlan beýgeldiji «aýdyňlanma» müddeti boldy.

Biziň günlerimize çenli dowam eden bu taryhy ýolagçylyk üýtgeşsiz hasaplanan çaklamalardan, gümansyratmalardan halas bolmagy we ylym-bilime gönügen ykrary kämilleşdirmegi maksat edindi.

Adamzat düşünjesinde-de, jemgyýetçilik durmuşynda-da düýpli

üýtgeşmeler döretdi.

Ine... Şu ýerde bir jedelli gürrüňi gozgasym gelýär:

Ideologiýa (liberal, sosialist, faşist) we režimiň adyna näme diýseňiz diýiň, Rennessans döwri adamzada «jennet» getirdimi?

Hut şu soragy bermegiň özi häzir çep ganatda hüjüme uçramagyňa sebäp bolýar!

kitapcy.ru

* * *

Çepçi progressiwler bolsa hakykat bilen ýüzleşmäge mejburdyrlar.

Bolup geçen ähli krizisleriň, uruşlaryň ýeke-täk sebäpkäri hökmünde diňe kapitalizmi görmek ýalňyş bolmazmy? Dini “dogmat” hasaplaýan progressiwler aslynda wagtyň geçmegi bilen “dogmata” öwrülen düşüňjeler toparyny döretmedimi?

Aýdyňlanma paradigmasyň, modeliniň, halkasynyň içinde adamzadyň syýasy, ykdysady, medeni düşüňjesi we hereketi aýlanyp-dolanyp dur.

Adamzadyň taryhy taýdan ýeten hiç bir üstünligini inkär edemok, emma öňi-ardy görünmeýän meseleleriň çözgüde degişli leji çykan formulalaryny aşmaly boljakdygyny pikir edýärim. Şo bir duran ýerimizde aýlanyp torç etdik. Usulda, düýpde, prinsipde ýalňyşlyk goýberýän esasyda, özende hem ýalňyşýandyr...

Sowet Soýuzy darganda merhum Hasan Ýalçyn şeýle diýipdi:

«- Kellämizi diwara urarys, ýykylarysam. Emma ýene ýerimizden

turup ýolumyzy dowam etdirmeli bolarys».

Bu belent ruhly söze nägileligim diňe «ýol» babatdadyr! Adamzadyň ideal dünýä döretme maksadyna baş egýärin, emma bu «ýol» hakda pikir etmek gerekmiä diýýärin. Ýa bu «ýoluň» soňy petige baryp direýän bolsa näme!

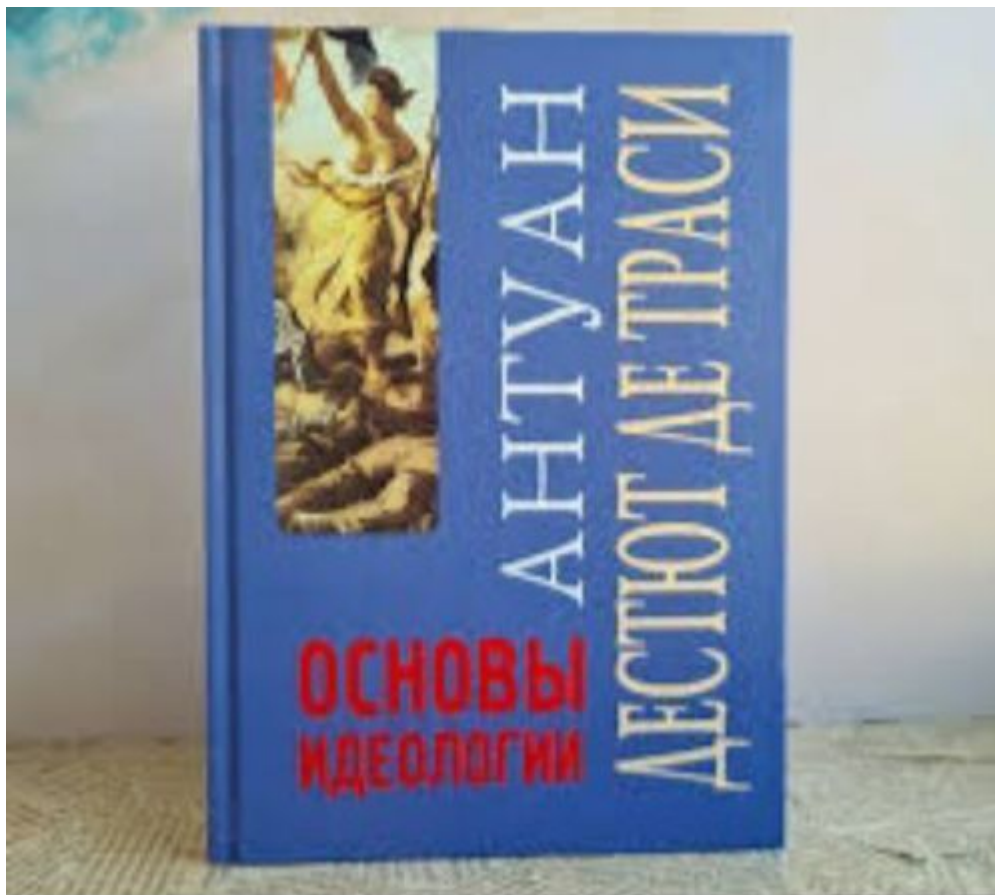
Bu jedelli pikire indi konserwatiwlige öwrülen aýdyňlanma zorlugy bilen başlamaly bolmazmy?

Edil Ýewropa merkezli taryhçylygyň bolşy ýaly, köküni greklerden (Sokrat, Platon, Aristotel we başgalar) we Rimden (Siseron, Seneka we başgalar) alýan Ýewropa merkezli aýdyňlanma pelsepesi ýokmy?

Hany hindi, hytaý pelsepeleri nirede,

Ýum, Dekart, Didro, Leýbnis, Kant, Russo, Lokk, Spinoza, Wolteri we başgalary bilýäris... A meksikaly, eýranly, arabystanly näçe filosofyň kitabyny okadyk?

Günbatar paradigmasyny derňemeli bolmazmy? Soragsyz çepçi bolmaýar.

* * *

«Hiç zadyň manysy-da, gymmaty-da ýok» diýjeg-ä bolamok, men nihilist däl.

Täze paradigma gözleýärin.

«Gara guty» kitabym çapdan çykanda faşistik köre-körlüğe barýan hüjüm etmelere uçradym. Kapitalizmiň medisina ylmy, ylym-bilimi eksplutasiýasyna nädip guralyna öwürüşi hakdaky sorag köp çepçiniň kellesine-de gelenok!

Çepçiler «ylym» diýilýän zadyň, meselem biotehnologiýanyň ýa-da biosyýasatyň taryhda görüp-eşdilmedik derejede adamyň döreýşine we jemgyýetçilik gurluşyna howp salýandygyny görmegem islänok. Hawa, adamyň bedeniniň üstünden gula öwürlmegini «ylym» diýip hödürlemegine aň edenok...

Bu uly aldawaja çepçileriň sesini çykartmazlygynyň sebäbem, soragsyz-sowalsyz kabul edýän ylmy fetişizmi... Adamzat diňe din bilen aldanýandyr öýdýärsiňizmi?

Iň başyna gaýdyp geler bolsam:

Çep-sag bölünişigi bardyr. Emma öňdebaryjy çep ganat başgalaryň ýörän ýolundan ýöremekden el çekip, gazanan üstünliklerinden ýüz sowup bilmejek Günbatar merkezli düşünje klubynyň üstünde jedel gozgamalydyr...

Liberalizmi, faşizmi, sosializmi, “aýdyňlanma halkasynyň” içinde galyp aşmagyň mümkin däldigini ýene näçe gezek synap görmeli bolarkak?

Bu ýagdaý ahyrsoňy rewolýusioner çepçileri sagçylaşdyrýar...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 01.03.2024 ý. Publisistika